

deVerdieping

SUCCEVERHAAL Precies 25 jaar geleden werden de vinexwijken bedacht. Ze zijn grotendeels klaar, maar alweer is er behoefte aan **honderdduizenden** nieuwe woningen. Zijn die grootschalige 'suffe' nieuwbouwwijken voor herhaling vatbaar? En zijn ze eigenlijk wel zo suf? Deel 1 van een tweeluik.

tekst **Onno Havermans** foto's **Werry Crone**

Verder met vinex?

Eentonige buitenwijken voor gezinnetjes, zonder vertier, alleen her en der een verdwaalde wipkip. Hoe vaak is het slechte het imago van de vinexwijken nu al weerlegd en rechtgezet? Toch blijven de vooroordelen hardnekkig. Nog dit voorjaar opperde een ChristenUnie-raadslid in Amersfoort dat de eenzijdige samenstelling en de eentonigheid van de vinexwijk zouden leiden tot meer echtscheidingen. Niet waar, constateerde demograaf Jan Latten van het Centraal Bureau voor de Statistiek begin deze maand. De als burgerlijk beschouwde wijken trekken volgens hem bewoners met een standvastige relatie.

Voor Friso de Zeeuw, hoogleraar gebiedsontwikkeling aan de TU Delft, is het CBS-onderzoek een bevestiging van zijn 'hartstikke positieve' beeld van vinexwijken. "Een huis met een tuin heeft toch de voorkeur. Gek genoeg leidt dat tot schaamte, dat is een merkwaardig Nederlands trekje. Jongeren die naar een buitenwijk verhuizen, krijgen van de smaakelite het verwijt dat ze de vertrutting instappen. Heb je een keer een succesnummer waar buitenlanders naar komen kijken, zegt een minister: 'Vinex, dat moesten we maar niet meer doen'."

Niet meer doen? De vraag is relevant, nu de behoefte aan woningen in de komende 25 jaar weer bijna net zo groot is als 25 jaar geleden. Tussen 1995 en 2010 zijn 1,2 miljoen huizen gebouwd, waarvan driekwart het gevolg is van de massale nieuwbouwplannen uit de in 1991 opgestelde Vierde Nota

Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex).

De minister op wie De Zeeuw doelt, is VVD'er Sybilla Dekker, die kort na haar aantreden in 2003 zei dat er in de vinex te weinig was gedaan aan voorzieningen en infrastructuur. Daarmee is De Zeeuw het trouwens wel eens. "We moeten niet blind zijn voor de minpunten: het is niet gelukt om het autoverkeer terug te dringen door minder parkeer ruimte, er zijn te weinig voorzieningen voor jongeren, het openbaar vervoer had beter gekund en de architectuur is soms wat gemaakt."

Lekker groen en rustig

Maar is dat reden vinex weg te zetten als kleinburgerlijk en saai? De huizen zijn ruim, de omgeving is groen en de buurten zijn rustig, zegt stedenbouwkundige Riek Bakker. "Wij hebben niet de problemen van België en Frankrijk, met uitzichtloze wijken, waar niemand van buiten meer in durft." Bakker ontwierp twee van de bekendste stadsuitbreidingen: de Kop van Zuid in Rotterdam en Leidsche Rijn bij Utrecht. De een binnen, de ander buiten de stad, maar allebei "een laaiend succes", zegt ze.

Dat vinexwijken bepaald niet eentonig zijn, stelden onderzoekers van het huidige Planbureau voor de Leefomgeving tien jaar geleden al vast in hun morfologische verkenning 'Vinex!'. De variatie in bouwstijlen en architectuur is groot, zowel tussen de wijken onderling als binnen wijken zelf, ontdekten de architecten Jelte Boeijenga en Jeroen Mensink toen ze drie jaar later vijftig wijken in kaart brachten in de 'Vinex Atlas'. Ze maken melding van straten vol rechtoe rechtaan rijtjes, maar ook van de nagebootste vesting-

De wijk Vleuterwijde in Leidsche Rijn.

Hoezo Vinex?

Eigenlijk is de vinexwijk niets bijzonders, vindt stedenbouwkundige Riek Bakker. Door de eeuwen heen zijn steden gegroeid door open plekken te bebouwen, zowel binnen de kern als buiten de ring. "Dat is van alle tijden. Bijzonder is wel dat met vinex de nieuwe woningvoorraad voor een belangrijk deel aan de grote steden is toegevoegd", aldus Riek Bakker.

Door de uitbreidingsgebieden aan te wijzen bevestigde de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex), in 1991 opgesteld door het toenmalige ministerie van VROM, een tendens in de volkshuisvesting: tien jaar geleden woonden **voor het eerst meer Nederlanders in de stad dan op het platteland**.

Dat was een bewuste keuze. Omdat de bevolking groeide en het aantal huishoudens toenam, moesten er tussen 1995 en 2005 meer dan een half miljoen nieuwe woningen worden gebouwd. Vinex stelde als voorwaarde dat die dicht bij een stadscentrum moesten liggen. De bouw van groeikernen als Purmerend, Nieuwegein en Zoetermeer in de jaren zeventig had geleid tot het **vertrek van jonge gezinnen uit de stad**. Vinex moest zorgen dat de voorzie-

ningen in de stad gebruikt belevend worden.

Daarnaast verzag vinex in het behoud van de **open ruimte tussen de steden en beperking van het autoverkeer**. Er zou goede infrastructuur en openbaar vervoer komen. Bovendien mocht maximaal 30 procent van de vinexwijken uit sociale woningbouw bestaan (in de groeikernen was dat nog maximaal 70 procent). Teveel mensen in de stad woonden in goedkope huurwoningen. Nieuwe koopwoningen moesten zorgen voor doorstroming.

Hoe mooi die uitgangspunten ook waren, de afkorting vinex leidde al snel tot een **richtingenstrijd** in de plannologie. Direct was er al stevige kritiek. De nieuwe wijken zouden saai worden en te weinig kwaliteit hebben, stelde toenmalig PvdA-Kamerlid Adri Duivesteijn. Tot ergernis van partijgenoot Friso de Zeeuw, destijds gedeputeerde van Noord-Holland en nu hoogleraar gebiedsontwikkeling aan de Technische Universiteit Delft. "Al die kritiek was niet gebaseerd op onderzoek of praktijkervaring, maar op de subjectieve mening van een paar mensen voor wie het er niet toe lijkt te doen dat de **bewoners tevreden** zijn."

Riek Bakker ontwierp twee keer een vinexwijk, beide keren 'een laaiend succes'

De wijk Terwijde in Leidsche Rijn, de grootste vinexwijk van Nederland.

stad Brandevoort in Helmond en de woonkastelen in Haverleij aan de rand van Den Bosch.

Is vinex dan misschien voor herhaling vatbaar? Nee, zegt architect Tom Bergevoet. Niet dat hij zo negatief is over vinex, die de woningnood weliswaar niet heeft opgelost, maar wel verlicht. Bovendien is het open landschap behouden, door dichtbij de stad te bouwen. Maar, zegt Bergevoet, geschikte grote terreinen buiten de steden zijn 'op' aan het raken. "Ik denk dat vinex de laatste grootschalige planuitleg was, na de wederopbouw in de jaren vijftig en zestig en de bloemkoolwijken uit de jaren zeventig en tachtig."

Bedrijventerreinen

Om te voorzien in de woningbehoefte, moeten we andere oplossingen verzinnen, stelt Bergevoet. In 'The Flexible City, Sustainable Solutions for a Europe in Transition', dat dit voorjaar verscheen, vergelijkt hij samen met collega Maarten van Tuijl trends in de stadsontwikkeling in de Europese landen. "Omwille van duurzaamheid zouden we moeten stoppen met nog meer stadsuitleg. De volgende generatie woongebieden moet ontstaan vanuit de transformatie van de bestaande, in onbruik geraakte stad delen, zoals bedrijventerreinen."

In die richting denkt ook Cees-Jan Pen, lector aan de Fontys Hogescholen. Hij wijst erop dat ruim een derde deel van de vinexwijken binnen de steden is gebouwd, "niet alleen in de wei. Het kan dus best in de bestaande stad". Pen ziet bevestiging in een deze zomer verschenen onderzoek van het PBL, dat in de steden nog volop onbenutte terreinen en leegstaande gebouwen ziet die

bewoonbaar kunnen worden gemaakt. "De actuele suggestie dat Nederland woningnood kent, is schromelijk overdreven en lijkt soms meer een bouw- en ontwikkellobby dan nuchtere analyse. Het klinkt als een pleidooi voor weer snel veel weiland opspuiten", zegt Pen. "Er is in de vinex meer gebouwd dan was gepland, om de opbrengsten. In de toekomst zullen we echt veel secuurder moeten omgaan met groen en landschap, want dat bepaalt de woonaantrekkelijkheid steeds meer."

Pen neemt daarmee stelling tegen de Delftse hoogleraar woningmarkt Peter Boelhouwer, die berekende dat tot 2040 nog een miljoen nieuwe woningen nodig zijn. "Ik denk dat we er gezien de druk op de woningmarkt en de toekomstige vraag niet aan ontkomen om ook wat kleine locaties aan de ran-

Veel groen, ook in de wijk Langerak.

De vinexlocaties zijn goed bezet, er is niet gebouwd voor leegstand zoals bij kantoren

den van de steden te ontwikkelen", aldus Boelhouwer. "Wel minder grootschalig dan de vinex en in combinatie met verdichting – dus hogere gebouwen – en transformatie van leegstaande gebouwen, wat overigens in een veel te laag tempo gaat."

Boelhouwer constateert fijntjes dat de vinex er door afgebakende stadsgrenzen voor heeft gezorgd dat er geen 'Belgische toestanden' zijn ontstaan. "Ook zijn er fraaie natuur- en wandelgebieden aangelegd. Zelf woon ik naast het grootste bos van Zuid-Holland, het Bentwoud." Voor dat nieuwe bos is in 2009 de eerste boom geplant, vlakbij de Zoetermeerse vinexwijk Oosterheem.

Toch verdient de vinex geen navolging, stelt de Delftse hoogleraar urban design Riens Dijkstra, die volgende week officieel afzwaait als rijksadviseur infrastructuur en stad. "De wooncultuur veranderde van veel sociale woningbouw naar meer markt, eigen bezit. De vinexlocaties zijn goed bezet, er is niet gebouwd voor leegstand zoals bij kantoren wel het geval is. Dat is dus goed gelukt. Maar die woningbouw vond meestal plaats in het buitengebied, in lage dichtheden, er is niet compact gebouwd, zoals was afgesproken, en de belofte voor openbaar vervoer en goede voorzieningen voor de fiets zijn niet altijd vervuld. De vinexwijken leggen een groot beslag op de ruimte en ze zijn sterk op de auto gericht."

Kwart miljoen huizen

Kan een volgende grote opgave op een andere manier worden uitgevoerd, vraagt Dijkstra retorisch. "Boelhouwer heeft gelijk dat we tot 2040 enorme aantallen woningen nodig hebben, in Noord- en Zuid-Holland elk zo'n

250.000, dat is vergelijkbaar met vinex. De bestaande steden hebben waarschijnlijk te weinig ruimte om dat allemaal in te passen, maar we moeten het wel proberen. We hebben nog een beetje groen en er wordt ook internationaal hoog opgegeven van die kleine Nederlandse steden met veel groen eromheen. Als elke generatie daar een hap uitneemt, dan is het over een paar generaties op."

De rijksoverheid moet de regie nemen, herhaalt Dijkstra een eerder pleidooi dat hij als rijksadviseur deed. "We hebben gezien dat de gemeenten in een spagaat raken doordat ze de gemeentekas kunnen spekken met grondverkoop. De rijksoverheid is een goede partij om de lange termijn in het oog te houden en dat is nodig als je duurzaamheid wilt."

Kneuterigheid

Hoogleraar Friso De Zeeuw en stedenbouwkundige Riek Bakker vinden juist dat de rijksoverheid het bouwen aan de provincies en gemeenten moet overlaten, ook al leidt dat soms tot kneuterigheid. "Bouwen en wonen kunnen de gemeenten en provincies heel goed zelf, als ze maar duurzaam en flexibel bouwen. Niet klakkeloos uitvoeren wat mensen willen – dan staat heel Nederland straks vol boerderettes – maar wel met de bevolking aan de gang. De Kop van Zuid en Leidsche Rijn hadden we nooit voor elkaar gekregen zonder de mensen die er willen wonen. Doe je dat goed, dan worden die mensen pioniers van het gebied."

DE VERDIEPING 4|5

De actieve bewoners van Leidsche Rijn

DE VINEX TOP-10, WIE HEEFT DE MEESTE INWONERS?

1. Leidsche Rijn (Utrecht/Vleuten-De Meern) **54.360**
2. Almere Stad **42.085**
3. Almere Buiten **31.665**
4. De Reeshof (Tilburg) **28.355**
5. Ypenburg (Den Haag) **26.785**
6. Oosterheem (Zoetermeer) **26.590**
7. Carnisselande (Barendrecht) **24.555**
8. Stadshagen (Zwolle) **22.340**
9. IJburg (Amsterdam) **20.740**
10. Houten Vinex **20.665**

Er zijn **81** vinexwijken in Nederland.

Interessant als in een wijk iets creatiefs gebeurt

IRIS FREDERIX (35)
kunstenaar

Vijf jaar geleden betrok Iris Frederix een atelierwoning in De Kersenboomgaard, hartje Leidsche Rijn. Toen was het nog een lege vlakke, nu is dit deel van de wijk bijna af. Rondom de kersenvoeten staan drie gebouwen voor professionele kunstenaars. In de centrale hal zijn een expositieruimte en de deuren naar de ateliers, daarboven de woningen.

Van buiten nieuwbouw, binnenin bij Frederix zware gordijnen, een fluwelen bank, oude kasten en een wand vol schilderijen. Het past bij haar stijl, een mix van realisme met invloeden uit de Renaissance en de negentiende eeuw. Haar werk wordt in binnen- en buitenland verkocht. In haar atelier, dat uitkijkt uit op een grasveld met jonge bomen, geeft Frederix ook masterclasses.

Wijzend naar buiten: "Over tien jaar denkt iedereen: 'wow, kon ik

hier maar wonen'. Het wordt hier alleen maar mooier."

Wennen was het wel, van de Amsterdamse binnenstad naar een wijk in aanbouw. "Maar dit project is echt uniek. Voor een wijk is het interessant als er iets creatiefs gebeurt. Dat zie je ook in andere steden. Omdat er andere kunstenaars zaten, durfde ik de stap wel te zetten."

Bovendien, zegt ze, heeft ze in de nieuwbouwwoning geen last van muizen en burenlawaai.

Per jaar maakt Frederix naast portretten in opdracht ongeveer vijf schilderijen, allemaal vrij werk. "Passie en verlangen. Dat gevoel probeer ik over te brengen." Ze wijst naar haar meeste recente doek 'The painter and the model'. Het speelt zich af in haar atelier. Meestal zijn het 'fantasielocaties', zoals een loft in New York of het Franse platteland. "Even ontsnappen aan de omgeving hier in Leidsche Rijn en het leven met kinderen."

HANS GOSLINGA

Meer dan wandeltocht in spijkerbroek

Het kabinet-Rutte is dus vastbesloten de rit tot aan de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2017 vol te maken. De wandeltocht in spijkerbroek die de kabinetsleden half augustus door de binnenstad van Delft maakten, moest die boodschap aan de natie overbrengen.

Een beetje overbodig, want het volmaken van de regeerperiode is in lijn met het strategische doel waarmee het kabinet in november 2012 aantrad. Dat doel was drieërlei: herstel van de stabiliteit in het landsbestuur, beëindiging van de polarisatie en het zoeken naar een nieuw evenwicht in het contract met de samenleving.

De verkiezingsuitslag zal over een half jaar duidelijk moeten maken in hoeverre deze missie is geslaagd. Het bereiken van de eindstreep mag in de Nederlandse politiek een tamelijk uitzonderlijk historisch feit opleveren, dat zegt nog niets over de electorale waardering.

Over het oordeel van de kiezers biedt de geschiedenis weinig houvast. De samenwerking tussen VVD en PvdA in het eerste kabinet-Kok leverde beide partijen winst op, de samenwerking in het tweede kabinet-Kok eindigde in een 'grote Kladderadatsch', die nog altijd sporen trekt in de politieke verhoudingen.

Rutte II heeft zeker een dienst bewezen aan de continuïteit van het landsbestuur. Dat is voor een groot deel te danken aan de coalitiepartijen en de duivelskunsten van de premier om de boel gaande te houden. Hij opereerde, in de woorden van de oude Donner, als "de crisismanager die rondgaat met het oliespuitje van vertrouwen om te voorkomen dat het 'onaanvaardbaar' valt". Maar het was ook te danken aan andere partijen in wat het grote midden is gaan lijken, voorop D66, ChristenUnie en SGP, later ook CDA en GroenLinks.

Dat kun je negatief uitleggen, in de zin dat de politiek één pot nat is en zelfs een voedingsbodem voor populisme. Je kunt het ook anders zien: als de bereidheid oude verschillen te overstijgen omwille van het grotere belang het land regeerbaar en de rechtsstaat intact te houden. In dat perspectief moet ook de samenwerking tussen VVD en PvdA door deze nieuwe bril worden bezien.

Het beëindigen van de polarisatie was als strategisch doel vermoedelijk te hoog gegrepen. Op dit punt geeft de geschiedenis enig houvast: de polarisatie tegen links en rechts duurde bijna een kwart eeuw, van de Nacht van Schmelzer in 1966 tot de coalitie van PvdA en CDA in het derde kabinet-Lubbers in 1989. Een geest die uit de fles is geroepen, krijg je er niet één, twee, drie weer in.

De ironie is dat het kabinet-Rutte II vanwege de verhoudingen in de senaat als een minderheidskabinet

moest opereren, maar in wezen de uitdrukking was van een ferme meerderheidswil om die geest van polarisatie, obstructie en rechtsstatelijk vandalisme te weerstaan. In die nieuwe dynamiek is het minder relevant hoe breed straks de grondslag van een nieuw kabinet zal zijn.

Het opereren op basis van akkoorden met wisselende meerderheden is tamelijk vruchtbaar gebleken. Het biedt minder bestuurszekerheid, zoals de Raad van State dit voorjaar zorgelijk constateerde, maar die zekerheid boden ook de snel openvolgende meerderheidskabinetten in het eerste decennium van deze eeuw niet.

Dat is een reden te meer de vraag op te werpen of het straks in de formatie per se noodzakelijk is een meerpartijenkabinet samen te stellen. Den Haag heeft nu voldoende ervaring opgedaan met het Scandinavische model om, welbewust of noodgedwongen, op die lijn door te gaan.

Een parlementair meerderheidskabinet lijkt meer zekerheid te bieden, maar dat is schijn zoals de 'Italiaanse' reeks van kabinetcrises heeft aangetoond. Bovendien rijst de vraag of ook de senatoren van de coalitiepartijen zich bij voorbaat aan een regeerakkoord moeten committeren.

Is het in de formatie per se noodzakelijk een meerpartijenkabinet samen te stellen?

Zou het die kant op gaan, dan kan dit huis van reflectie net zo goed worden opgeheven.

Of het tweede kabinet-Rutte heeft bijgedragen aan een nieuw evenwicht in het contract met de samenleving, is moeilijk te zeggen. Een van de eerste grondwetmakers, de Amerikaanse founding father John Adams, omschreef dat contract als 'een afspraak waarbij het gehele volk met elke burger, en elke burger met het gehele volk, overeenkomt dat allen zullen worden geregeerd door wetten die het algemene welzijn dienen'. Een lastige volzin, maar kortweg de uitdrukking van het basisvertrouwen als levensvoorwaarde voor een democratie.

De polarisatie die de populistische bedrijven zet die voorwaarde onder druk, omdat zij een deel van de burgers uitsluiten en geen boodschap hebben aan de parlementaire democratie. Dat is het wezenlijke verschil met de politieke polarisatie tussen links en rechts in de vorige eeuw.

De voor onnatuurlijk gehouden samenwerking tussen VVD en PvdA wordt in dat perspectief ineens begrijpelijk en, zoals de rondwandeling door Delft liet zien, zelfs natuurlijk.